

Entitásalapú szemlélet és új hordozóformátum a katalogizálásban¹⁷

Az entitásalapú katalogizálást a gyakorlatban is megvalósíthatóvá tévő RDA-szabályzat első változata 2010-től kezdve körülbelül hét éven keresztül funkcionált, majd a 3R-projekt keretében (RDA Restructure and Redesign) dolgozták át az *IFLA könyvtári referenciamodell*ben lefektetett elméleti kereteknek megfelelően. (E változtatások mértékét jól jelzi, hogy a *Program for Cooperative Cataloging* (PCC), vagyis a Kongresszusi Könyvtár közös katalogizálási programja az átalakított RDA implementációját csak 2022 júliusára tervezi.) A fejlesztés kezdete óta a szakemberek egyetértenek abban a tekintetben, hogy a MARC helyett valamilyen új hordozóformátumot kell igénybe venni az RDA-ban meghatározott metaadatelemek megfelelő leírása, illetve az adatcsere folyamatának modernizálása céljából. A megoldás, a BIBFRAME bibliográfiai keretrendszer (lényegében szemantikus elemkészlet, azaz relációsótár) ötlete 2011-ben merült fel, és folyamatos fejlődésen ment keresztül a szakmai közösségtől érkező visszajelzések

¹⁷ A cikk elkészítésekor az alábbi előadásokat vettem alapul:

Sparling, Abigail és Bigelow, Ian: *Control or chaos: embracing change and harnessing innovation in an ecosystem of shared bibliographic data*. Elhangzott: Bibliographic Control in the Digital Ecosystem: International Conference, Firenze, 2021. február 8. <https://youtu.be/ybUDrILt0kI?t=7715> (2021.10.20.)

Bianchini, Carlo – Sardo, Lucia: *Wikidata: a new perspective on the Universal Bibliographic Control*. Elhangzott: Bibliographic Control in the Digital Ecosystem: International Conference, Firenze, 2021. február 10. <https://youtu.be/Yo6Vi72E1T4?t=5792> (2021.10.20.)

Chapman, John: *Building a shared entity management infrastructure: moving from promise to production*. Elhangzott: Bibliographic Control in the Digital Ecosystem: International Conference, Firenze, 2021. február 9. https://youtu.be/Z_MDPpzVRl4?t=11152 (2021.10.20.)

Riva, Pat: *The multilingual challenge in bibliographic description and access*. Elhangzott: Bibliographic Control in the Digital Ecosystem: International Conference, Firenze, 2021. február 10. <https://youtu.be/Yo6Vi72E1T4?t=12826> (2021.10.20.)

alaján. Jelenleg a 2.0.1. verziója használható, és több nemzeti könyvtár folytat vele kiterjedt vagy elszigetelt kísérleteket. A BIBFRAME fejlesztésének célja egy olyan közösségi szabvány megalkotása volt, amelynek segítségével az RDA gyakorlati alkalmazásai végre túlléphetnek a MARC korlátain.

Noha az RDA kapcsolt adat környezetben történő alkalmazási lehetőségeinek vizsgálata 2017-től kezdve jelentősen felgyorsult, az átalakulási folyamat várhatóan évekig fog tartani, ezért a munkafolyamatokat és a technikai ökoszisztémát hibrid rendszerek megvalósítására kell felkészíteni. A Kongresszusi Könyvtár ennek megfelelően kidolgozta a MARC-ról BIBFRAME-re, illetve BIBFRAME-ről MARC-ra történő konverzió specifikációját is – ezeknek a konverziós eljárásoknak tekintettel kell lenniük az adatelemek rögzítésének időben változó gyakorlataira is.

Az RDA és a BIBFRAME azonban eltér egymástól az alkalmazott alapvető entitások tekintetében.¹⁸ Előbbi, megörökölve az FRBR¹⁹-ben és az LRM-ben írtakat, négy központi entitással dolgozik, míg a BIBFRAME csak hármat definiál: a *művet* (Work), annak valamely *előfordulását* (Instance), illetve a *példányt* (Item); a kifejezési forma metaadatelei ebben a felosztásban a mű jellemzőiként rögzítendőek. Problémát okozhat ugyanakkor, hogy a BIBFRAME, bár definiál *hasExpression*-, illetve *expressionOf*-tulajdonságot, e relációk végeredményben két mű közötti kapcsolatot írnak le. E visszás helyzet megoldására alkották meg az olaszországi @Cult szoftverfejlesztő cég munkatársai az Opus (korábban *SuperWork*), illetve ezzel párhuzamosan a Kongresszusi Könyvtár szakemberei a *Hub* nevű, magas szintű entitást, amely segítségével akár MARC-ból történő konverzió során is kifejezhetővé válnak a művek és kifejezési formák kapcsolatai.

A kapcsolt adatokra épülő új forrásleírási ökoszisztémát, illetve az RDA és a BIBFRAME együttműködését a Sinopia szerkesztőfelületén tesztelik. A regisztráció után szabadon hozzáférhető felület lehetővé teszi egyedi, intézményre szabott alkalmazási profilok, azaz a specifikus igényekre szabott metaadat-leíró űrlapok létrehozását, amelyek beviteli mezői a legtöbb esetben megfeleltethetők a BIBFRAME-szótár relációinak, bizonyos forrástípusok esetében kiegészítő elemkészleteket (pl. a PMO-t, Performed Music Ontology) is fel kell használni.

¹⁸ Li, Xiaoli: *MARC to BIBFRAME (Linked Data)*. Elhangzott: NCTPG 80th Annual Meeting, San Francisco Public Library, 2017. április 28. Az előadás diasora: <https://www.slideshare.net/nctpg1/xiaoli-li-marc-to-bibframe-linked-data> (2021.10.20.)

¹⁹ Functional Requirements for Bibliographic Records – a bibliográfiai univerzum entitásanalízisen alapuló vizsgálata, amely először írta le a könyvtárudomány területén az entitásokat. Magyar nyelven, Berke Barnabásné fordításában elektronikusan elérhető: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/822/1/ifla-functional-requirements-for-bibliographic-records-frbr-hu.pdf> (2021.10.20.)

Az alkalmazási profilban meg kell határozni a metaadatelem ismételtetésének, illetve kötelezőségének paramétereit, továbbá rögzíteni kell az elem URI²⁰-ját és címkéjét. A profil ezen kívül tartalmaz még egy, a metaadatérték szabványos rögzítéséhez használandó RDA-fejezetpontra mutató hivatkozást is. A Sinopia felületén számos intézmény – például az Alberta Egyetem és a Kongresszusi Könyvtár Hálózatfejlesztési és MARC-szabványosítási Osztály (NDMSO) – alkalmazásprofiljai hozzáférhetők, megtekinthetők, kipróbálhatók.

A Sinopia mellett az Alberta Egyetem könyvtárában zajló kísérleti munka fő komponensei a Sirsi integrált könyvtári rendszer, amely a hagyományos könyvtári munkafolyamatok támogatását végzi (alapvetően MARC-ra épül), a Share-VDE discovery-felület, illetve az *@Cult* által fejlesztett *Sapientia* és *J. Cricket* tudástár, amely a forrásleírást kiegészítő authority kontrollban, azaz entitásmenedzsmentben nyújt segítséget. Az egyes rendszerkomponensek között állandó, kétirányú adatkapcsolat áll fenn, amely oda-vissza konverziós fázist is tartalmaz.

Az előadás időpontjában – s ez azóta sem változott – még nem állt rendelkezésre hivatalos megfeleltetés az RDA elemkészlete, illetve a BIBFRAME elemei között. Az RDA kidolgozói ugyanakkor úgy gondolják, hogy a szabályzattal együtt megalkotott elemkészleteknek előnyt kell élvezniük a bibliográfiai leírások gráfként történő formalizálásakor: egy RDA-kompatibilis metaadatleírás-halmaz elkészítéséhez az RDA szótárát – és csak azt – lehet használni, így a BIBFRAME relációival, sőt az RDA úgynevezett korlátozás nélküli (unconstrained) metaadatelemeivel készült halmazok esetében is megfelelőségi problémák merülnek fel. A jövőben az egységes vagy legalábbis ahhoz közelítő közgyűjteményi adattárolás érdekében feltétlenül szükséges ennek a problémának a megoldása, és szintén fontos az egyes konverziós eszközök finomhangolása, valamint ezzel párhuzamosan a BIBFRAME-gráfok metaadatelem-készletének szabványosságá tétele.

Hubay Miklós

²⁰ Universal Resource Identifier, egységes forrásazonosító.